

”I Tyskland var varenda pappa nazist”

En mor skickar bort sin halvjudiska dotter mot en trolig död. Flickan var SvD:s mångåriga medarbetare Cordelia Edvardson och det är hennes historia som inspirerat författaren Lotta Lundberg att skriva boken ”Timme noll”.

24 augusti 2014 kl 00:00

Ett isländskt askmoln förhindrade deras första möte. Det var våren 2010, flygtrafiken mellan Berlin och Stockholm ställdes in och Lotta Lundberg kom aldrig iväg. Nästa gång var båda i Stockholm.

– Då ringde hennes son och sa att hon var för sjuk, inte orkade. Jag minns att jag gick ner till Årstaviken och grät. Inte bara för att vi aldrig skulle träffas. Så mycket annat i livet är likadant. Det är nära, nära att hända men så – tjoff, går tillfället förlorat.

Hon suckar sorgset, stärker sig med en prilla snus. Vi sitter på en filt på Djurgården och mellan oss ligger hennes purfärska ”Timme noll” där Cordelia Edvardsons liv och öde spelar en avgörande roll. På flera sätt. Därför måste hon, SvD:s prisade och älskade medarbetare under många år, komma först. Lotta Lundberg backar bandet tillbaka till sin egen barndoms Uppsala där hennes föräldrar prenumererade på tidningen och hon första gången läste en Edvardson-text.

– Sen hörde jag henne på radion, den där heta rösten med konstig brytning. På något sätt uppfattade jag att där fanns en kvinna som kunde härbärgera svåra saker, prata om vad som hände i Mellanöstern utan att polarisera.

Namn: Lotta Lundberg.
Född: Den 11 december 1961 i Uppsala.

Bor: I Berlin sedan tio år tillbaka.

Familj: ”Ensamstående, vilket inte betyder att jag är ensam. Förutom min äkta släkt i Sverige, har jag en självvald i Tyskland.”

Yrkesbakgrund: Arbetade först som lärare i tyska och samhällskunskap. Journalistutbildning på Poppus. Debuterade som författare 1998 med ”Låta sig hända”.

Har också skrivit: ”Färdas på en blick” (2001), ”Allt jag vill ha” (2003), ”Skynda, kom och se” (2006), ”Visklek” (2010), ”Ön” (2012).

Aktuell: Med ”Timme noll” (Natur & Kultur).

Också aktuell: Som frilansande kulturskribent i SvD. Skrev bl a om Angela Merkel på hennes 60-årsdag den 17 juli: ”Med jämställdhet på önskelistan”.

Styrka: ”Självtrogen.”

Svaghet: ”Naiv. Tror på vad folk säger i stället för att se vad de gör.”

Skulle vilja kunna: ”Dirigera en symfoniorkester, laga

Genom hennes ”Bränt barn söker sig till elden” insåg jag att hon var både judinna och katolik, ändå kunde hon ta in ett palestinskt perspektiv.

Cordelia Edvardson var en som kunde *omfatta*. Det beundrade jag.

Och sedan? Ja, för tio år sedan lämnade Lotta Lundberg Sverige, flyttade till Berlin. Det började med att hon behövde göra research till en roman. Att hon blev kvar handlar om att ”Sverige var för litet, historielöst och ytligt”. De frågor hon är mest intresserad av – som ansvar, skuld, försoning, förlåtelse och underlåtelse – ”skyfflas in i kyrkan” medan de i Tyskland ingår i de dagliga samtalen.

– Inte bara i intellektuella rum utan överallt, också hos frissan. Här i Sverige har det varit skottpengar på drottning Silvias pappa, en stor debatt om han var nazist eller inte. I Tyskland var varenda pappa nazist, det får man hacka i sig, tvingas bearbeta. För nazisterna hade inga horn i pannan, de flesta var vanliga människor som underlät att ta ansvar, fegisar som inte vågade stå upp och länge efteråt vägrade ta på sig skuld.

Cordelia Edvardson kommer snart tillbaka i vårt samtal, men först måste vi följa Lotta Lundberg i Berlin. Hon är författare nu, men bodde en gång ihop med en norsk operasångerska som tyckte att de borde byta uttrycksmedel. Men för att kunna sjunga måste Lotta först bottna djupare. Sångpedagogens råd är att söka sig till ett kloster och det är så hon första gången kommer till det benediktinerkloster utanför Berlin som hon i sin bok valt att kalla Anastasiendorf. Dit har hon sedan återvänt, gång på gång. För att skriva, tänka, vårda sin själ.

– Jag har en pratperson, en kontaktnunna, som fått en viktig betydelse i mitt liv. Det var hon som berättade att redan på 40-talet satt en författare och skrev i mitt lilla spartanska rum. Hennes namn var Elisabeth Langgässer. Jag hade inte hört talas om henne så jag började forska och insåg att hon var Cordelia Edvardsons mamma.

Lotta Lundberg skrev ett brev till Cordelia, berättade vad som hänt. Tre dagar senare ringde hennes telefon.

– I andra änden var rösten som jag lärt mig älska. Sen höll vi kontakt, också efter att våra inplanerade möten aldrig blev av. Sex veckor innan hon dog ringde hon, sa: ”Nu skriver jag inte mer, men du ska göra det. För det gör du jävligt bra!”

Lotta Lundberg sänker rösten, kanske gjorde hon det i samtalet med Cordelia Edvardson också. Eftersom hon var tvungen att erkänna: ”Då kanske jag skriver om oss.”

Gensvaret var omedelbart, den edvardsonska välsignelsen totalt: ”Du skriver om vad fan du vill!”

– Jag började direkt.

Tre kvinnors liv och öden vävs samman i ”Timme noll”. Där är Hedwig i ett sönderbombat Berlin 1945, hon som är författare och lämnar bort sin dotter. Där är tonårsflickan Isa som klipper sönder sin docka och får gå till en psykolog, då är vi i Uppsala i mitten av 1980-talet. Sista tråden är prästfrun Ingrid, tidigare psykoterapeut, som följt sin man till en skärgårdsö 2005.

världen och dansa streetdance.”

Skräms av: ”Människors längtan efter att vara norm.”

Angrar: ”Svarar folk på sånt? Blir för djupt och privat om man ska vara ärlig. Annars kan man ju svara – tja – ravioli.”

Bland svenska

favoritförfattare: Sven Delblanc och Gunnel Vallquist.

Fritid: ”Älskar scoutgrejer, som att paddla kajak. Får aldrig nog av att sova i mitt lilla röda tält.”

I Tyskland: ”Kan sakna svensk räkfrossa och ’Ring, klocka ring’ på nyårsafton.”

I Sverige: ”Kan sakna det andliga och det burleska i Tyskland.”

Känner sig efter

”Timme noll”: ”Som jag gått igenom ett reningsbad.”

Trots skilda tider, samhällen och villkor finns något de delar: deras liv har på olika sätt raserats. Som Hedwig sammanfattar alldeles i början: *”Det var över nu. Man kallade det timme noll.”*

Att denna Hedwig är Cordelias mamma är uppenbart. I dag är hennes namn inte helt okontroversiellt i Tyskland. Många anser att hon svek sin dotter, vars biologiska pappa var jude. För att familjen skulle slippa få en judestjärna på dörren skickades flickan iväg. Visste mamman att det var till helvetet? Ingen vet.

Vad tror Lotta Lundberg?

Hon tvekar med svaret. Under tiden minns jag ett av mina egna möten med Cordelia Edvardson, hur hon beskrev sig som en ”god katolsk flicka från ett bildat hem i Berlin som aldrig fattade att det var hennes uppgift att dö”, efter att hon blivit lägerfånge A 3709 i Auschwitz. Lotta Lundberg har tagit ett djupt andetag, säger att det är just frågan om mammans svek som hon undersöker i sin bok. Men också om en kvinna, en mamma, får satsa på sitt författarskap. Sätta det framför allt annat. För män är spelreglerna annorlunda:

– Även om de gett fan i sina barn hyllas de som genier och hjältar.

Lotta Lundberg talar med hela kroppen, sträcker sig efter de Cordelia-bitar som jag och fotografen Dan Hansson kan bidra med. Det känns som om pusslet hon kämpat med ännu inte är klart. Skrivprocessen har också varit svår; hennes sluttande axlar förstärker orden:

– För att skriva om de verkligt stora frågorna, som jag gör i ”Timme noll”, måste man först ha ställt dem till sig själv. Detta gäller alla mina romaner, det är som att klättra nerför ett stup tills man når botten där allt finns som man annars dövar med brus – eller lägger locket på för att fixa livet.

Och i denna bok ...

– ... har jag befunnit mig ovanligt länge på den där brunnsbotten. Verkligen mått dåligt. Till och med hatat henne som var Cordelias mamma för att hon var så självupptagen. Tills jag nådde en förståelse för hennes val.

Jag tycker hon är skildrad riktigt mänsklig ...

Lotta Lundberg suger girigt i sig slutsatsen, ropar glatt mot himlen:

– Hörde du det, Cordelia!

Att de aldrig träffades, betydde det att Lotta fick större frihet att berätta historien? Hon nickar, tror absolut att det kan vara så.

– Men det är så mycket jag hade velat fråga henne. Som hur man undviker att bli bitter – och hur man läker sina sår. Hon själv sa att hon ville laga världen. Ställ det mot hela denna lyckoskit som vi håller på med i dag. Jag är inte intresserad av lycka. Nåd kan nå oss droppvis men det intressanta är ju hur våra liv blir meningsbärande.

Jag tror inte Cordelia Edvardson var bitter ...

– ... det tror inte jag heller. Att inte bli det, oavsett vad som hänt, tror jag

bottnar i att man står för sina val. Inte ser sig som offer. Många som överlevde koncentrationslägren har efteråt vittnat om att även där fanns val. Som att behålla sin värdighet, sitt inre rum.

Någon har sagt, Lotta Lundberg tror att det är PO Enquist, att en författare bearbetar samma smärtpunkter, repeterar sig själv, i bok efter bok. Kruxet är att skapa personer som kan gestalta frågeställningarna.

– Ta tjejen Isa i ”Timme noll”. För mig var det viktigt att hon inte blev som så många andra unga romanhjältinnor som bantar och skär sig och har en destruktiv sexualitet. Jag ville ha en tuff tjej. De tre kvinnorna i ”Timme noll” gör som män alltid har gjort, de tänker mest på sig själva. Därför blir de också kontroversiella. Detta är min sjätte roman och jag vill våga berätta om kvinnor som undersöker sina möjligheter. Inte lägger sig.

Tonårsflickan Isa och prästfrun Ingrid - Lotta Lundberg talar om dem som nära släktingar. Att flickan i Uppsala skulle komma i en bok har hon vetat i sisådär 53 år; även om hon, nu är rösten skarp, inte är den som lämnar ut sin dagbok. Ingrid var från början bifigur i ett romanprojekt som aldrig blev av. Här har hon fått den plats hon förtjänar.

Vi sitter som på en ö, mitt bland lekande barn, och talar om livsval och livsmening. Att Lotta Lundberg själv, efter flera år som lärare, bestämde sig för att börja skriva var inget konstigt. Det har hon alltid gjort. Första målet var att bli journalist.

– Men jag var bättre på att ljuga än att referera sanningen. Nu skriver jag en del kulturartiklar i Svenska Dagbladet, vilket är jätteroligt eftersom det ger omedelbar återkoppling. Att vara författare är så ensamt, tar sån tid.

Om hon kan försörja sig på sina böcker? Hon pekar mot ”Timme noll”, säger att just den kan hon nog leva på ett tag. Eftersom man just ringt från Tyskland och sagt att man vill översätta den.

– Innan den ens blivit recenserad har det suttit en människa i Deutschland och sagt att denna bok vill vi ha. Ska jag berätta vad de sa? Jo, att de inte läst något så starkt om krigsslutet sedan Stig Dagerman. Förstår du hur *glad* jag blev?

Jo, jag förstår. Också att hennes tyska vänner nu får möjlighet att ta del av hennes författarskap.

– Jag vet inte vad det heter, det som händer, men därmed blir jag samma författare i Tyskland som jag är här. En som inte är utanför. Under mina år i Berlin har jag sett det som positivt att inte vara alltför involverad i kulturlivet. Nu har tio sådana år gått, det är dags att jag blir en röst även där.

Lotta Lundberg lever ensam, har inga barn. Är det val hon gjort för att värna om sitt skapande? Hon skakar på huvudet, säger att så är det inte. Tystnaden efteråt reser staket mot hennes mest privata sfär. Till slut vågar jag ändå fråga om vi rent generellt måste avstå från vissa saker för att vinna andra?

Hon tror det, absolut. Med tillägget att vi ofta vägrar se det.

– Att leva är att vara skyldig. Vi skulle alltid kunna göra lite till men vi förmår inte. räcker inte till. Så står vi där med en skuld som förlamar. Men

skuld är inte farlig, den gör bara ont.

Blir vi bättre människor om vi inser det?

– Ja, för då kan vi göra något bättre i morgon. Om jag inte inser att jag gjorde fel i går är jag låst i min förträfflighet.

Cordelia Edvardsons ambition var att ”laga” världen. Är det samma sak som Lotta Lundberg håller på med, genom bok efter bok?

Hon skakar och nickar på huvudet, frenetiskt. Nej. Ja. Kanske. Stärker sig med en prilla snus, medger:

– Jag försöker i alla fall laga en plätt.

KARIN THUNBERG Medarbetare SvD
08-13 50 00 karin.thunberg@svd.se